Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2026. Випуск 66, с. 17–22
Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 66, p. 17–22

УДК 321.01
DOI https://doi.org/10.30970/PPS.2026.66.2

КЛЮЧОВІ АРГУМЕНТИ АКАДЕМІЧНОГО ПОСТЛІБЕРАЛІЗМУ

Емма Асоян
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського,
Навчально-науковий інститут управління, економіки та природокористування,
кафедра менеджменту та міжнародних економічних відносин
вул. Джона Маккейна, 33, 01042, м. Київ, Україна
https://orcid.org/0000-0003-2664-5838

У статті представлені результати системного дослідження провідних положень академічного постлібералізму, сформованого насамперед сучасними ученими та публіцистами англосаксонського світу (А. Вермюль, М. Гудівін, П. Денін, Дж. Мілбенк, А. Пабст тощо). Постліберали у популістичному ключі звинувачують лібералізм у популяризації деструктивного індивідуалізму, послабленні спільноти і сімейних цінностей, соціально-економічній нерівності, тотальній секуляризації, культурній уніфікації та глобалістській денаціоналізації тощо, проголошуючи його очевидну кризу і неодмінний занепад. Завдання постлібералізму відновити соціальну стабільність та запобігти індивідуальному відчуженню, що є можливим завдяки поверненню до примата загального блага, релігійної моралі та прищепленню любові до землі і сільського середовища. Особлива роль у цих процесах відводиться підприємствам, профспілкам та університетам. Система освіти має формулювати такий світогляд, що матиме у фокусі не соціальні розбіжності, а спільні та об'єднавчі начала. На зміну державному нейтралітету має прийти державний контроль. Політичний плюралізм та вільний ринок – ключові перепони на шляху нового постліберального порядку.

Виявлено ідейні витоки і наслідування постлібералізму, зокрема, від консерватизму та комунітаризму. Так, дискурс про змішану конституцію, громадянські чесноти та загальне благо повертається до республіканської традиції; підкреслення комунітарного виміру політики та звеличення християнських цінностей характерно для консерватизму; пропонування громадянської моделі економіки, де вільний ринок поступається своєю провідною роллю державі, а не корпораціям – до популізму.

Ключові слова: постлібералізм, лібералізм, ринкова економіка, політичний плюралізм, криза, індивідуалізм, загальне благо, сімейні цінності, віра.

Постлібералізм як політичний рух кидає виклик переважанню лібералізму в західних суспільствах, заявляє про його повний провал і прогнозує його неминучу заміну політичним режимом, що поєднує популістські та консервативні елементи. Його унікальність полягає в тому, що він супроводжується потужною академічною політичною теорією. Хоча його практики є меншістю в цій дисципліні, вони розробили вагомий концептуальний фундамент та опублікували роботи, гідні обговорення. Говорити про постлібералізм означає говорити про таких авторів, як П. Денін, М. Гудвін, Н. Тімоті, Ф. Блонд, Дж. Мілбенк, А. Пабст, Д. Гудхарт, А. Вермель, Й. Хазоні тощо. Відмінності між науковими позиціями цих учених, мають менше значення, ніж подібності. До попередників теорії постлібералізму можна віднести ранніх критиків ліберального оптимізму, включаючи К. Лаша та Дж. Грея, а також комунітаристів, які відкидають ліберальну онтологію, та республіканців, які наголошують на спільному блазі. Також можна додати до цього переліку популістську критику лібералізму та консерватизм, який часто «заграє» з політичною теологією у наукових напрацюваннях, зокрема, К. Шмітта.

«Теоретичне осмислення постлібералізму виникає з ідей недосконалості демократії, ліберального універсалізму та конфлікту між інтересами більшості та меншин в суспільстві.

© Асоян Е., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

У той же час, реальні політичні процеси, які мали місце в Польщі, Угорщині, США та багатьох інших країнах світу довели спроможність демократичних механізмів функціонувати одночасно з обмеженням свободи слова та судової системи, централізацією політичної влади тощо. На основі політичної практики спричинив науковий інтерес до аналізу співмірності демократії, свободи, національного суверенітету та конституціоналізму. Ретроспекція становлення постліберальної ідеології доводить, що тут теорія і практика пов'язані тісним діалектичним зв'язком. Теорія, зі свого боку, тлумачила й певною мірою легітимізувала політичні зміни постліберального характеру, а практика, у свою чергу, – рафінувала й уточнювала теоретичні конструкти. Сучасні політичні трансформації не просто є підтвердженням окремих політичних концепцій, а й ґрунтовно впливають на їх реконцептуалізацію» [1, с. 3073].

Той факт, що постлібералізму вдалося поширитися за межі університетських кіл, відбувся, значною мірою, завдяки аналітичним центрам, журналам та подкастам з націонал-популістською орієнтацією. У цьому є своя логіка: постліберали наводять аргументи проти тих, хто захищає нормативну перевагу ліберальної демократії, тим самим дозволяючи захистити альтернативу тій, що постулюють ліві. Між постлібералами та іншими критиками лібералізму менше відмінностей, коли йдеться про визначення проблем сучасного суспільства: гедоністичний та власницький індивідуалізм, ослаблення спільноти, зростаюча соціально-економічна нерівність, культурна гомогенізація, глобалістська деперсоналізація та руйнування природного світу. Це не повинно нас дивувати, враховуючи, що політичні теоретики з таких різних течій, як соціалізм та екологізм, десятиліттями окреслюють «постліберальний» горизонт. Новим є те, що сьогодні це роблять ті, хто знаходиться праворуч від ідеологічного спектру. І вони роблять це, більше того, розглядаючи подвійний вимір лібералізму як інституційного апарату та як моральної доктрини: подолання лібералізму означає переформулювання структури ліберальної держави, покладення кінця ліберальній культурі та придушення економіки вільного ринку.

Слід, однак, зазначити, що постліберальні мислителі поєднують опис проблеми із рекомендаціями з її подолання: вони формулюють діагноз ліберального суспільства, а потім пропонують альтернативний порядок. Їхній опис часто пронизаний перебільшеннями та не має належного емпіричного підтвердження, зростаючий успіх популістських лідерів та екстремістських партій інтерпретується як свідчення поширеної кризи, яку можна вирішити лише шляхом відмови від плюралізму та націоналізацією економіки. Й. Хазоні, наприклад, пише, що гегемонія ліберальних ідей, яка мала тривати вічно та бути прийнятою всіма народами, закінчилася ледве через шістдесят років [2]. Це не враховує той факт, що ліберальні ідеї завжди зазнавали ідеологічних викликів, про що свідчить поява нових соціальних рухів у 1960-х роках та сила комуністичних та соціал-демократичних партій у довгий повоєнний період у Європі. Зовсім інша справа, що період між розпадом СРСР та падінням одного з найпотужніших американських холдінгів у 2008 році страждав від надмірного оптимізму щодо неминучості ліберального порядку.

По суті, постліберали говорять про те саме суспільство, яке надихнуло австралійського політичного теоретика А. Лефевра на тезу про те, що більшість цінностей тих, хто живе в західних суспільствах, вже є ліберальними цінностями [3]. І хоча ідея мислителя не зовсім переконлива, оскільки є багато громадян, які дотримуються нелібералної концепції демократії та навіть хотіли б нав'язати свій моральний світогляд іншим, справді існує ліберальна мораль, яка виражається в ідеї, що кожна людина повинна вирішувати, як вона хоче жити, і яка поширилася в суспільстві. Це ясно показує, що наші суспільства по суті неоднозначні: дійти остаточних суджень про природу соціальних явищ складніше, ніж здається. Отже, постлібералізм має сильне прескриптивне покликання: його речники знають,

що вони є частиною політичного руху, який виходить за межі академічних дебатів, і менше стурбовані доведенням своїх тез, ніж здобуттям послідовників.

Читання наукових текстів постлібералів виявляє ще одну проблему сприйняття, яка далеко не є виключною для цієї ідеологічної течії. Хоча більшість із них прямо посилаються на американське суспільство, ми схильні читати їх так, ніби їхній діагноз можна просто застосувати до решти західних суспільств, самі автори часто плутають частину з цілим. Достатньо кількох прикладів. Так, П. Денін починає «Чому лібералізм зазнав невдачі?», вказуючи на те, що умови, які дозволили американський конституційний експеримент, зникають [4]. Дж. Мілбенк і А. Пабст пропонують пом'якшити нерівність серед американців, створивши систему соціального забезпечення європейського зразка [5; 6]. Таким чином, ми стикаємося з методологічним провінціалізмом, який тяжіє до синекдохи та нагадує нам, що рамки англосаксонської теорії не можуть бути просто прийняті за межами їхніх власних кордонів. Не дивно, що ми часто навіть не знаємо, чи слід перекладати англійське слово «ліберальний» як «ліберальний» у його власному значенні (європейське значення) чи як «прогресивний» (англосаксонське значення).

Один із аргументів постлібералізму полягає в тому, що між лібералами та прогресистами немає суттєвих відмінностей: обох слід вважати різними обличчями одного й того ж «лібералізму». Це пояснюється тим, що західна політика нібито послідовно домінувала соціокультурним лібералізмом з прогресивним ухилом та політико-економічним лібералізмом з глобалізаційним фокусом: обидва посилили державну владу та поглибили логіку ринку, що призвело до концентрації влади та багатства в руках небагатьох.

Симбіотична природа обох «лібералізмів» також пояснюється тим, що індивідуалізм та етатизм підсилюють один одного. Так, П. Денін зазначає, що в той час як індивід «створює» державу через суспільний договір, ліберальна держава «створює» індивіда на практиці, забезпечуючи умови для розширення свободи [4]. Тут резонують відлуння комунітарної думки, оскільки лібералізму приписують індивідуалістичну онтологію, яка ігнорує роль, яку відіграють спільнота та традиція у формуванні нашої суб'єктності. На відміну від абстрактного протагоніста суспільного договору, запропонованого Дж. Роулзом, який знаходиться за завісою невігластва, що забезпечує його ціннісну нейтральність щодо заснування політичної спільноти [7], постліберали приймають критику фемінізму та наголошують на реляційній якості людської істоти: універсалізм підозрюється у зневажанні цінності особистого досвіду, який завжди десь «розташований».

Але це ще не все: система освіти відвернулася від гуманізму, щоб служити ринку, водночас пропагуючи пробуджений світогляд, який поглиблює соціальні розбіжності. Меритократія породжує обурення серед тих, хто користується вигідними стартовими умовами і невдовзі усвідомлює, що соціальна мобільність давно перестала функціонувати. Тож не дивно, що постліберали ставлять під сумнів віру в прогрес, привласнену великими ідеологіями сучасності, відроджуючи класичний аргумент консерватизму. І хоча захист природного світу час від часу фігурував серед консервативних проблем, вражає, що постліберали наголошують на деградації навколишнього середовища як побічному ефекті ліберального проєкту. Постліберали також погоджуються з ними, коли ті оплакують ліберальну перевагу космополітичного глобалізму: П. Денін бере за точку відліку мислення В. Беррі, американського письменника та фермера, для якого спільного блага можна досягти лише в локальних умовах, де традиції все ще зберігають зв'язок між сьогоденням і минулим [4].

Навряд чи буде дивно дізнатися, що постліберальна схильність до спільноти призводить до захисту сім'ї та шлюбу, що розуміються як інститути, що забезпечують соціальну стабільність та запобігають індивідуальному відчуженню.

Для більш консервативних авторів, таких як Й. Хазоні, секуляризація є ключовим фактором у поясненні кризи ліберального суспільного ладу: кінець готовності громадськості шанувати Бога, Святе Письмо та релігію своїх предків відкрив двері до демонтажу основних концепцій та принципів, які колись дозволяли нашим націям розвиватися як сильним та згуртованим популяціям [2]. Хоча є ті, хто приписує постлібералізму сильну християнську ідентичність, релігія іноді набуває інструментального характеру. У стилі Ж.-Ж. Руссо, який бачив у ній корисний засіб надання послідовності демократичній спільноті, постліберали пов'язують секуляризацію та фрагментацію: ідеалізація маленького містечка, увінчаного місцевою церквою, протиставляється тому великому місту, де ніхто не вітається на вулиці, а люди зрештою розлучаються. Проте, католицька інтелектуальна традиція пропонує абсолютистську модель влади, яка заснована на особистому представництві. Вплив К. Шмітта очевидний, коли постліберали критикують неефективність ліберального парламентаризму або тужать за відсутністю народної харизми у своїх лідерів.

Лібералізм далеко не є простим конституційним проєктом, спрямованим на сприяння плюралізму шляхом розрядки конфлікту між конкуруючими концепціями добра, як хотів Дж. Роулз. Його слід вважати ідеологією, яка змогла змінити світ, незважаючи на свою видимість нейтралітету, або, можливо, саме завдяки їй. Встановивши цю передумову, П. Денін робить висновок, що лібералізм зазнав невдачі, бо він був собою: він зазнав невдачі, бо він переміг [4]. Отже, як зелені та соціалісти говорять десятиліттями, проблеми, створені лібералізмом, не можна вирішити за допомогою більшого лібералізму, вкрай важливо залишити його позаду та попрощатися. І саме цього, на думку постлібералів, прагнуть електорати половини світу. Зростаючий успіх популістських партій інтерпретується як однозначна ознака того, що ті, хто програв ліберальний порядок, набувають класової свідомості. Їхні голоси спрямовані однаково проти лівого та правого лібералізму: соціал-демократи страждають так само сильно, як і християнські демократи, і ще більше центристи. Те, що реакцією на це явище є виклик популістським виборчим силам, навіть погрози заборонити їх, лише демонструє, що лібералізм вичерпав свої аргументи.

Хоча постліберали не помиляються, засуджуючи лицемірство тих, хто приймає демократичні рамки лише тоді, коли їхня сторона перемагає, критика сучасного порядку є недостатньою, коли хтось прагне перегорнути сторінку в книзі історії. Однак, як і можна було очікувати, постлібералізм намагається представити переконливу альтернативу. Перш за все, він пропонує відновити поняття спільного блага та громадянської чесноти в рамках конституційної конструкції, заснованої на змішаному уряді з республіканським корінням. Класичні мислителі, такі як Арістотель, Т. Аквінський, Е. Берк і А. де Токвіль, надихають на таке зобов'язання: більшість та меншість повинні навчитися розуміти один одного, працюючи разом на благо простих людей, тоді як місцеві громади та асоціації відновлюють свою енергію, а центральний уряд знову переслідує колективні інтереси, навіть якщо вони суперечать повазі до індивідуальної автономії.

Вони також кажуть, що імміграція не є проблемою, за винятком тих, хто порушує закон або відмовляється інтегруватися, що засоби масової інформації повинні відновити свій моральний компас, що необхідно сприяти підвищенню рівня шлюбів та народжуваності, а також підтверджувати християнські джерела нашої традиції.

Для боротьби з нерівністю необхідно впровадити «громадянську економіку», де виплачується мінімальна заробітна плата, зміцнюється професійна підготовка та приймається неокорпоративізм: підприємства, професійні асоціації та університети повинні взяти на себе соціальну відповідальність. Тому що йдеться не про прагнення до зростання як такого, а про сприяння такому процвітанню, яке дозволяє розвиток людства. Звісно,

технології сприймаються з підозрою через їхній руйнівний потенціал, і потрібна така модель інновацій, яку суспільство може визначити заздалегідь. П. Денін у цих намаганнях заходить так далеко, що вихваляє амішів.

Цікаво, що суспільство, яке уявляють собі після лібералізму, сильно нагадує те, що існувало до лібералізму. Здається, постліберали хочуть зробити один крок уперед, а потім два кроки назад. Їхні теоретичні моделі походять з суспільств, відмінних від нашого: розмова про змішану конституцію, громадянську чесноту та спільне благо повертається до республіканської традиції; підкреслення комунітарного виміру політики та звеличення християнських цінностей характерно для консерватизму; пропонування громадянської моделі економіки, де вільний ринок поступається своєю провідною роллю державі, а не корпораціям – до популізму. Тут очевидна ностальгія за досучасним світом, яка, здається, ігнорує складність наших розвинених, плюралістичних, технологічно розвинених та глобалізованих суспільств.

Постліберали хотіли б повернути нас у минуле, перетворивши людей на мешканців органічних спільнот, члени яких мирно взаємодіють один з одним, і де гармонія з навколишнім середовищем відновлюється через традиціоналізм. Ми стоїмо перед пошуком безпечного простору серед турбулентності глобальної сучасності: ми залишаємо мегаполіс, щоб повернутися до села наших бабусь і дідусів. Зрештою, постліберальна програма нагадує гасло, яке використовують прихильники Brexit у своїй кампанії: «Поверніть контроль». Таким чином, передбачається, що соціальна реальність може бути підпорядкована нашим бажанням – як стверджують поборники «політичної волі» – і вважається само собою зрозумілим, що плюралістичне суспільство містить у собі однорідний «народ», готовий до появи. Але оскільки різноманітність виникає природним чином там, де панують умови свободи, постліберальний проєкт зрештою нагадує будь-який інший ідеологічний екстремізм: його речники передбачають, що плюралізм розчиниться в результаті дивовижного культурного зрушення, спричиненого діями авторитарного уряду.

Вплив популізму на постлібералізм є доволі відчутним: ліберальна демократія тоді повинна буде перейти до політичного режиму, який коливається між неліберальним плебісцитом і тим, що Й. Хазоні називає «консервативною демократією». Це малює картину майбутнього, яке не лише обходиться без лібералізму, але й, можливо, без самої демократії.

Проголошуючи кризу лібералізму, постліберали, таким чином, звинувачують його у: по-перше, тому що небажання економічного лібералізму до державного втручання позбавило консерваторів цінного ресурсу в цій битві (політичної влади); по-друге, тому що антропологічні постулати, які захищають класичні ліберальні теоретики, підірвали консервативні справи зсередини; по-третє, тому що сучасний політичний лібералізм встановив правила гри – державний нейтралітет – які, з постліберальної точки зору, ліві порушують.

Список використаної літератури

1. Асоян Е. Ретроспекція становлення ідеології постлібералізму: зв'язок теорії та практики. Національні інтереси України. 2026. № 5(22). С. 3066–3074: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-3066-3074
2. Ḥazoni Y. Conservatism: A Rediscovery. Washington: Regnery Gateway. 2022.
3. Lefebvre A. Liberalism as a way of life. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 2024: https://doi.org/10.1515/9780691255538
4. Deneen P. Why liberalism failed. New Haven: Yale University Press. 2019: https://doi.org/10.2307/j.ctvc5pcmt

5. Milbank J. The Gift of Ruling: Secularization and Political Authority. New Blackfriars. 2004. Vol. 85, no. 996. P. 212–238: https://doi.org/10.1111/j.0028-4289.2004.00009.xDigital Object Identifier (DOI)
6. Pabst A. Postliberal politics: the coming era of renewal. Cambridge, UK: Polity Press, 2021.
7. Rawls J. A Theory of Justice. Revised ed., Belknap Press, 1999, 560 p.: https://doi.org/10.2307/j.ctvkjb25m

KEY ARGUMENTS OF ACADEMIC POSTLIBERALISM

Emma Asoian
V. I. Vernadsky Taurida National University,
Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Environmental Management,
Department of Management and International Economic Relations
John McCain str., 33, 01042, Kyiv, Ukraine
https://orcid.org/0000-0003-2664-5838

The article presents the results of a systematic study of the leading positions of academic postliberalism, formed primarily by modern scholars and publicists of the Anglo-Saxon world (A. Vermeule, M. Goodwin, P. Deneen, J. Milbank, A. Pabst, etc.). Postliberals in a populist vein accuse liberalism of popularizing destructive individualism, weakening community and family values, socio-economic inequality, total secularization, cultural unification and globalist denationalization, etc., proclaiming its obvious crisis and inevitable decline. The task of postliberalism is to restore social stability and prevent individual alienation, which is possible through a return to the primacy of the common good, religious morality and the instillation of love for the land and the rural environment. A special role in these processes is assigned to enterprises, trade unions and universities. The education system should formulate a worldview that focuses not on social differences, but on common and unifying principles. State neutrality should be replaced by state control. Political pluralism and the free market are key obstacles to a new post-liberal order.

The ideological origins and imitations of post-liberalism, in particular, from conservatism and communitarianism, are identified. Thus, the discourse on a mixed constitution, civic virtues, and the common good returns to the republican tradition; emphasizing the communitarian dimension of politics and exalting Christian values is characteristic of conservatism; proposing a civic model of the economy, where the free market cedes its leading role to the state, not to corporations, is characteristic of populism.

Key words: post-liberalism, liberalism, market economy, political pluralism, crisis, individualism, common good, family values, faith.

Дата першого надходження статті до видання: 11.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 03.11.2026